

وتلگراف و شهربانی و نظیر آن .

کودکستانها

با وجود اینکه دولت اقدام بتأسیس کودکستان کرده و در آبان ۱۳۱۲ اساسنامه‌ای برای آن بتصویب شورایعالی فرهنگ رسانیده هنوز کودکستان از مراحل رسمی تعلیم و تربیت نیست و عده آن در تمام کشور در ۱۳۳۱ از ۷۳ باب تجاوز نکرده است . اغلب کودکستان های مذکور توسط مردم ایجاد گردیده و تابع اساسنامه آبان ۱۳۱۲ میباشند . بموجب این اساسنامه کودکانی که پذیرفته میشوند باید لااقل چهار سال داشته و روزی سه تا پنج ساعت صرف بازی - حرکات موزون - ورزش با موزیک - نقل گفتن - بیاد سپردن اشعار آسان - نقاشی - خواندن سرود کنند . دوره آن دو یا سه سال است و در سال آخر بوسیله حروف مقوائی خواندن نیز تعلیم می شود .

آموزش ابتدائی

از آغاز مشروطیت در قانون اساسی فرهنگ مصوب آبان ۱۲۹۰ تعلیمات اجباری برای ایرانی از هفت سالگی مقرر گردیده است . در مرداد ۱۳۲۲ نیز ترتیب اجرای تعلیمات اجباری بتصویب مجلس رسیده و بموجب آن می بایستی در ظرف ده سال در تمام مملکت آموزش ابتدائی اجرا شده باشد . اکنون با اینکه ده سال از تصویب آن قانون گذشته هنوز دو سوم کودکانی که سنشان میان ۱۳ و ۷ است و باید بدبستان روند از نعمت تحصیل محرومند . البته در شهرها و مراکز مهم تاحدی وسایل تحصیل اکثر اطفال کم و بیش فراهم است ولی در قصبات و مخصوصاً دهات و ایلات بواسطه ضعف بنیه مالی قوانین مذکور اجرا نشده است . آموزش ابتدائی بموجب ماده ۲۳ قانون متمم بودجه ۱۳۱۲ از آغاز آن سال در تمام دبستانهای دولتی مجانی است .

در دهات پسران و دختران ممکن است با هم در دبستان تحصیل کنند ولی در قصبات و مخصوصاً شهرها پسران از کلاس پنجم ابتدائی باید فقط در دبستانهای پسرانه تحصیل کنند . در تجدید نظری که وزارت فرهنگ در برنامه دبستانها و دبیرستانها میکند و قبلاً بدان اشاره رفت ، برنامه چهارساله ابتدائی در آبان ۱۳۲۸ بتصویب شورایعالی فرهنگ

رسیده و تاکنون کم و بیش اجرا گردیده است. بموجب این برنامه مواد تحصیلی عبارتست از فارسی (شامل علم اشیاء و بهداشت) - حساب و هندسه - تاریخ و جغرافیا - تعلیمات دینی و اخلاقی - مشق خط و نقاشی و کارهای دستی - ورزش و سرود. در سال سوم تاریخ و جغرافیا و در سال چهارم تعلیمات مدنی ضمن فارسی تعلیم میشود. جزئیات هر يك از مواد و تقسیم مواد بین سالها و عددها ساعاتی که در هفته باید صرف آموختن هر ماده شود در برنامه معین گردیده است. هر کلاس را کتابی است که وزارت فرهنگ تهیه و طبع میکند و بهای ارزان در اختیار دانش آموزان میگذارد و در آن تقریباً تمام مواد برنامه گنجانده شده است.

مواد تحصیلی کلاس پنجم و ششم مطابق برنامه‌ای است که ضمن دستور تحصیلات شش ساله ابتدائی در دی ۱۳۱۹ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده و مشتمل است بر فارسی - اخلاق - حساب و هندسه - تاریخ ایران - جغرافیا - علم اشیاء و باغبانی و بهداشت - تعلیمات مدنی - کارهای دستی - نقاشی و رسم - ورزش - سرود. رفتن از کلاسی به کلاس بالاتر موکول به نتیجه امتحانی است که هر سه ماه یکمرتبه در ظرف سال تحصیلی از شاگرد میشود و شرایط و ترتیبات آن در آئین نامه دبستان مصوب اردی بهشت ۱۳۱۹ (با اصلاحاتی که در اردی بهشت و آذر ۱۳۲۵ در آن بعمل آمده) قید گردیده است. فراغ تحصیل از دبستانهای شش ساله بسته به کامیابی شاگرد در امتحانات نهائی است که بموجب آئین نامه دیماه ۱۳۲۵ مصوب شورای عالی فرهنگ انجام می‌پذیرد. طبق این آئین نامه امتحانات ابتدائی شامل دو قسمت است: کتبی و شفاهی. مواد امتحانات کتبی و مدت هر يك بقرار ذیل است:

املاء (نیم ساعت) - انشاء (یک ساعت و نیم) - حساب (یک ساعت و نیم) - هندسه (یک ساعت) - خط (نیم ساعت - نمره آن بانمرات امتحان شفاهی جمع میشود).

امتحان شفاهی و عملی از مواد ذیل بعمل می‌آید: ۱- فارسی. ۲- تاریخ و جغرافیا. ۳- حساب و هندسه. ۴- علم اشیاء. ۵- قرآن و شرعیات (فقط برای مسلمانان). ۶- تعلیمات مدنی. ۷- ورزش. ۸- سرود و موسیقی. ۹- خیاطی (برای دختران)

داوطلبی که در امتحان کتبی صفر نگرفته باشد و معدل نمرات کتبی و همچنین معدل نمرات کتبی و شفاهی او به ده (از بیست) برسد پذیرفته است و گواهینامه تحصیلات ابتدائی خواهد گرفت.

معلمان دبستانها را از لحاظ معلومات و استخدام به چهار طبقه میتوان تقسیم کرد. طبقه اول فارغ التحصیل های دانش سرا های مقدماتی که پایه آموزگاری دارند. طبقه دوم کسانی که کلاس کمک آموزگاری را با تمام رسانده و طبق قانون تعلیمات اجباری دارای رتبه کمک آموزگاری هستند. طبقه سوم کسانی که بواسطه طول مدت خدمت بموجب ماده ۱۵ قانون تعلیمات اجباری و مواد دیگری که بتصویب قوه مقننه رسیده (مانند تبصره یک ماده دوم قانون متمم قانون اجازه پرداخت $\frac{2}{13}$ دی و آذر ۱۳۲۳ مصوب ۵ بهمن ۱۳۲۳) دارای پایه آموزگاری یا کمک آموزگاری یا پایه اداری شده اند. طبقه چهارم کسانی که بموجب قرارداد با وزارت فرهنگ بخدمت معلمی اشتغال دارند.

طبقه اول در دانشسراهای مقدماتی تربیت میشوند. شرط ورود بدانس سراى مقدماتی داشتن تصدیق حسن اخلاق از دبیرستانی که در آن تحصیل کرده اند و داشتن گواهینامه یا کارنامه رسمی سال سوم متوسطه و توفیق در امتحان مسابقه است. دوره تحصیلات علمی و عملی دانش سرا دوسال و هوادی که تدریس می شود مطابق برنامه ای که در اردیبهشت ۱۳۲۰ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده عبارتست از زبان و ادبیات فارسی - ریاضی - فیزیک و شیمی - تاریخ طبیعی - بهداشت - روان شناسی و اصول آموزش و پرورش و اخلاق - زبان عربی - زبان خارجه - تاریخ و جغرافیا - نقاشی و رسم هندسی - موسیقی و سرود - پرورش بدنی - کارهای دستی و کشاورزی - تمرین آموزگاری.

دانشسراهای پسرانه شبانه روزی است و دانش آموزان بخرج دولت در آنها نگاهداری و تربیت میشوند. مطابق قانون تربیت معلم مصوب اسفند ۱۳۱۲ کسانی که از دانشسراهای مقدماتی فارغ التحصیل شوند با پایه يك آموزگاری بخدمت مشغول میگرددند. کسانی که کلاسهای کمک آموزگاری را پایان رسانده باشند با پایه يك کمک آموزگاری وارد خدمت میشوند. هر يك از این دو طبقه را ده پایه است و در پایه يك تا پایه ۳ یکسال و در پایه ۴ تا پایه ۶ دوسال و از پایه ۷ ببالا سه سال باید خدمت کرد.

تا در صورت ابراز لیاقت بپایه بالاتر ارتقاء یافت . حقوق پایه يك كلك آموزگار برابر با مقرری پایه يك اداری و حقوق پایه يك آموزگار معادل يك برابر و نیم مقرری پایه يك اداری است . در پایان دوره خدمت معلمان مذکور بازنشسته میشوند و از صندوق تقاعد حقوق بازنشستگی میگیرند .

تا زمانی که فارغ التحصیلان دانش سرا های مقدماتی رفع احتیاجات را نکنند وزارت فرهنگ بموجب آئین نامه استخدام آموزگار پیمانی که در شهریور ۱۳۲۹ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده عده لازم را با قرار داد بن خدمت معلمی میگمارد . بموجب این آئین نامه در هر حوزه فرهنگی کسانی که دارای گواهینامه پنجم متوسطه باشند با آموزگاری انتخاب میشوند و چنانچه عده داوطلب زیادتر از حد لزوم باشد بوسیله مسابقه عده مورد حاجت برگزیده میشود . در صورتیکه عده دارندگان گواهی نامه پنجم متوسطه کافی نباشد از کسانی که گواهی نامه یا کارنامه رسمی سال سوم متوسطه را دارند و اگر داوطلبان این دسته زیادتر از میزان حاجت باشد از بین آنها عده لازم بوسیله مسابقه انتخاب خواهد شد . برای قراء و قصبات چنانچه در محل داوطلبی با گواهینامه متوسطه نباشد از میان دارندگان گواهینامه شش ساله ابتدائی بوسیله مسابقه عده لازم برگزیده خواهد شد .

آموزش متوسطه تحصیلات متوسطه دنباله تحصیلات ابتدائی است و کسانی که دوره دبستان را پایان رسانده گواهی نامه شش ساله ابتدائی گرفته باشند حق ورود بدبیرستان را دارند .

تحصیلات متوسطه غیرمجاننی است و دانش آموزان دبیرستانهای دولتی باید ماهانه پردازند ولی مبلغ آن ناچیز است و طبقات خاصی هم از پرداخت ماهانه معاف هستند چون فرهنگیان و کارمندان دولت که حقوقشان از مبلغ معینی تجاوز نکند و معدل نمرات امتحان گواهینامه ابتدائی فرزندان آنها از ۱۲ کمتر نباشد .

طبق بر نامه ای که در آذر ۱۳۱۷ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده و در خرداد ۱۳۱۸ و شهریور ۱۳۲۴ در همان شوری تکمیل گردیده دوره دبیرستان شش سال

است . سه ساله اول آنرا دوره اول متوسطه خوانند . در پایان سال پنجم امتحان نهایی انجام میشود و گواهی نامه دبیرستان اعطا میگردد . سال ششم به چهار شعبه ادبی - ریاضی - طبیعی - بازرگانی تقسیم میشود و دارندگان گواهی نامه هر شعبه حق ورود بقسمتی ازدانشگاه را دارند از اینقرار : فارغ التحصیلان شعبه ادبی بدانشکده ادبیات و حقوق - شعبه ریاضی بدانشکده علوم و فنی و رشته معماری هنر کده - شعبه طبیعی بدانشکده پزشکی و دندانسازی و داروسازی و دانشکده علوم و کشاورزی و دامپزشکی - شعبه بازرگانی برشته اقتصاد دانشکده حقوق . کسانی که گواهی نامه سال ششم ادبی یا ریاضی یا طبیعی در دست دارند میتوانند در امتحانات مسابقه ورودی دانش سرای عالی شرکت جویند و در صورت توفیق در یکی از شعب آن بتحصیل پردازند .

مواد تحصیلی پنج سال اول دبیرستان عبارتست از فارسی - عربی - تعلیمات دینی فیزیک - شیمی - علوم طبیعی و بهداشت - تاریخ - جغرافیا - ریاضیات (حساب و هندسه و جبر و مثلثات و هیئت) - زبان خارجه - رسم - نقاشی - مشق خط - ورزش . اکثر این مواد در تمام پنج سال تدریس میشود و فقط مشق خط در سه سال اول و حساب در دو سال اول و مثلثات در دو سال آخر و هیئت در سال پنجم منظور گردیده و جبر را نیز از سال دوم بعد میآموزند . عده ساعاتی که هر ماده باید در هفته تدریس شود در جدول ضمیمه بر نامه قید گردیده است . در سالهای ششم ادبی و ریاضی و طبیعی و بازرگانی زبان و ادبیات فارسی و زبان خارجه و ورزش تدریس میشود ولی قسمت اعظم وقت در هر شعبه صرف مواد اختصاصی آن شعبه میگردد .

رفتن از کلاسی بکلاس بالاتر بسته بکامیابی در امتحانات داخلی است که مطابق آئین نامه دبیرستان مصوب شورای عالی فرهنگ در آبان ۱۳۱۳ (باتغییراتی که در تواریخ مختلف درباره ای از مواد آن بعمل آمده) صورت میگیرد . در ظرف سال تحصیلی دو امتحان داخلی از هر ماده بعمل میآید و بانمره امتحان آخر سال که در دو ضرب میشود جمع کرده معدل میگیرند و هر کس معدلش به ده (از ۲۰) برسد بکلاس بالاتر ارتقاء مییابد . امتحانات سال سوم متوسطه نیز طبق مقررات امتحانات داخلی انجام می پذیرد لیکن چون عده ای از دانش آموزان پس از طی دوره اول متوسطه وارد مدارس فنی

هائند دانش سرای مقدماتی یا یکی از هنرستانها میشوند امتحانات سال سوم تحت نظر نماینده وزارت فرهنگ صورت میگیرد و کارنامه قبولی باعضای اداره فرهنگ میرسد و دارای ارزش گواهی نامه رسمی سال سوم متوسطه است. داوطلبانی که محصل نباشند و بخواهند گواهی نامه دوره اول متوسطه را بگیرند باید طبق آئین نامه امتحانات نهائی نه ماده ذیل را در مدتی که قید شده کتباً امتحان دهند:

املاء فارسی (نیم ساعت) - انشاء فارسی (یک ساعت و نیم) - عربی (یک ساعت و نیم)
 املاء و ترجمه زبان خارجه (یک ساعت و نیم) - حساب و جبر (۲ ساعت) - هندسه (یک
 ساعت و نیم) - فیزیک (یک ساعت و نیم) - شیمی (یک ساعت و نیم) - علوم طبیعی و بهداشت
 (یک ساعت و نیم) - رسم و نقاشی که نمره آن جزو نمرات امتحان شفاهی محسوب میشود.
 پس از امتحان کتبی، از فارسی، عربی، زبان خارجه، تاریخ، جغرافیا، جبر
 و حساب، هندسه، فیزیک، شیمی، علوم طبیعی و بهداشت، تعلیمات دینی، ورزش
 خیاطی و خانه داری (برای دختران) امتحان شفاهی و عملی میشود.

در پایان سال پنجم متوسطه مطابق آئین نامه دیماه ۱۳۲۵ مصوب شورای عالی فرهنگ از یازده ماده ذیل کتباً امتحان نهائی بعمل میآید: املاء فارسی - انشاء فارسی
 عربی - زبان خارجه - فیزیک - شیمی - علوم طبیعی - تاریخ و جغرافیا - جبر و مثلثات
 هندسه - رسم و نقاشی.

امتحانات شفاهی سال پنجم از چهار ماده زیر میشود: فارسی و عربی - زبان خارجه
 هیئت - تعلیمات دینی و اخلاقی، از ورزش - رسم و نقاشی نیز امتحان و نمرات آنها را
 بانمرات امتحان شفاهی جمع میکنند.

در سال ششم متوسطه هر شعبه از تمام مواد کتباً و شفاهاً امتحان نهائی میشود.
 دخترانی که بخواهند در امتحانات سال پنجم و ششم پسران شرکت کنند باید علاوه
 بر مواردی که ذکر شد از مواد اختصاصی خانه داری و پرستاری و بچه داری امتحان کتبی
 و از خیاطی امتحان عملی بدهند.

دخترانی که پس از اتمام دوره اول متوسطه وارد شعبه «فنی» شوند و دوره دو

ساله آنرا پایان رسانند چنانچه بخواهند گواهینامه رسمی بدست آورند باید مطابق آیین نامه امتحانات نهائی هفت ماده ذیل را کتباً امتحان دهند: املاء فارسی - انشاء فارسی - زبان خارجه - فیزیک و شیمی و علوم طبیعی - خانه داری و بچه داری - پرستاری و روان شناسی و اخلاق و آداب معاشرت - اصول نظری طب باخی و خیاطی .

امتحان شفاهی و عملی سال پنجم متوسطه دختران از فارسی - زبان خارجه - تعلیمات دینی - خیاطی - موسیقی - نقاشی و رسم و کارهای دستی بعمل خواهد آمد .
در امتحانات سال ۳ و ۵ و ۶ متوسطه نهائی هر کس معدل نمرات کتبی و معدل نمرات شفاهی اش به ده (از ۲۰) برسد باخذ گواهی نامه مربوط نائل خواهد گشت .

با گواهینامه سال سوم متوسطه میتوان وارد مدارس فنی و دانشسراهای مقدماتی و کشاورزی شد . با گواهی نامه سال پنجم متوسطه می توان وارد سال ششم متوسطه یکی از شعب چهارگانه ادبی و ریاضی و طبیعی و بازرگانی شد و خدمت نظام وظیفه را در یکسال انجام داد : شش ماه در دانشکده افسری و شش ماه در سربازخانه .

با گواهی نامه سال ششم چنانکه فوق گفته آمد میتوان وارد یکی از شعب دانشگاه یا دانشسرای عالی گردید . بعضی از دانشگاههای امریکا و فرانسه و انگلستان نیز ممکن است دارندگان گواهی نامه سال پنجم و ششم متوسطه را با شرایطی بپذیرند .

دبیران مدارس متوسطه مطابق قانون تربیت معلم باید از لیسانسیه های دانشسرای عالی باشند ولی بملاحظات وزارت فرهنگ بدون فراهم شدن موجبات لازم در بسیاری از نقاط دبیرستان تأسیس کرده و ازینرو ناگزیر شده است عده ای از فارغ التحصیلان متوسطه و دانشسراهای مقدماتی را در دبیرستان بخدمت گمارد . دبیران مانند آموزگاران مشمول قانون تربیت معلم و قانون تعلیمات اجباری هستند و ده پایه برای آنان مقرر است . حقوق پایه یک دبیری معادل دو برابر حقوق پایه یک اداری است . بدون محاکمه دبیرانرا نمیتوان منفصل کرد و چنانچه منتظر خدمت شوند قسمتی از حقوق رتبه خود را دریافت میکنند . پس از اتمام دوره خدمت بازنشسته میشوند و بتناسب سنوات خدمت حقوق تقاعد میگیرند .

شرط ورود بدانش سرای عالی چنانکه مذکور افتاد داشتن گواهینامه شش ساله دبیرستان و توفیق در امتحانات مسابقه است. رشته‌هایی که در آن مؤسسه میتوان انتخاب کرد عبارتست از زبان و ادبیات فارسی - فلسفه و علوم تربیتی - تاریخ و جغرافیا - زبانهای خارجه - باستان‌شناسی - علوم ریاضی - فیزیک - شیمی - علوم طبیعی. دوره تحصیل سه سال است و هر دانشجو علاوه بر فرا گرفتن مواد رشته تخصصی و اخذ لیسانس از دانشکده ادبیات یا علوم باید سه ماده از علوم تربیتی (روان‌شناسی - اصول آموزش و پرورش - تاریخ آموزش و پرورش یا فلسفه تربیت) را بیاموزد و در مدارس عملاً بورژوازی دبیری بپردازد تا باخذ دانشنامه نائل گردد. داوطلبان دبیری از پرداخت ماهانه معافند و بعدهای از آنان نیز کمک خرج داده میشود.

آموزش فنی
از لحاظ درجات تحصیلی آموزش فنی در چند نوع مدرسه صورت میگیرد. نوع اول آنست که تعلیمات ابتدائی با یک یا چند حرفه توأم گردد. عده اینگونه مدارس بسیار محدود است. محض نمونه میتوان کانون آموزش و کار را که از تأسیسات سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی است ذکر نمود. در آنجا کودکان علاوه بر فرا گرفتن قسمتی از برنامه دبستان پیشه‌ای می‌آموزند چون قالی‌بافی - درودگری - مبل‌سازی - کفش‌دوزی - آهنگری - جوراب‌بافی - پارچه‌بافی - سراجی و مانند آن. در دبستانهایی که در دهستان و راین واقع است بنگاه خاور نزدیک که موسسه ای است امریکائی با کمک وزارت فرهنگ و وزارت کشاورزی از کلاس سوم ابتدائی هفته‌ای دو بعد از ظهر اطفال را عملاً بفلاحت آشنا میسازد و کوشش دارد در روش کشت و انتخاب بذر و تنوع و تکثیر محصول اصول جدیدی بآنها بیاموزد.

نوع دوم از مدارس فنی آنست که فارغ التحصیلان کلاس چهارم ابتدائی در آنها پذیرفته میشوند و موسوم است به آموزشگاه روستائی زیرا فقط در دهات و قصبات تأسیس میگردد. مطابق اساسنامه‌ای که در بهمن ۱۳۲۸ برای آنها بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده دوره تحصیل در این مدارس سه سال و برنامه آن شامل دو قسمت نظری و عملی است - صبح‌ها معمولاً برای دروس فارسی و حساب و طبعیات و تعلیمات دینی

و مدنی و تاریخ و جغرافیا و کشاورزی و درختکاری و سبزیکاری و دامپروری و صنایع کشاورزی و مرغداری و زنبور عسل و کرم ابریشم و بهداشت و آهنگری و درودگری صرف میشود و بعد از ظهرها برای کارهای عملی در کشتزارهای مدرسه، البته مواد فنی بر حسب آب و هوا تغییر میکند و بهمین جهت مملکت بچهار منطقه (سواحل خزر - سواحل خلیج فارس - نواحی معتدل گرم - نواحی معتدل سرد) تقسیم شده و برای هر منطقه جزئیات برنامه قید گردیده است.

از اینگونه مدارس اکنون ۲۲ باب در نقاط مختلف کشور دایر است. آموزگاران این مدارس از بین فارغ التحصیلان دانشسراهای کشاورزی یا دانشکده کشاورزی انتخاب میشوند.

نوع سوم مدارس است که شرط ورود بآنها اتمام دبستان و داشتن گواهی نامه شش ساله ابتدائی است. اگر دوره تحصیل در این مدارس سه سال باشد وزارت فرهنگ آنها را آموزشگاه حرفه‌ای و چنانچه شش سال باشد هنرستان می نامد. اکنون دو آموزشگاه حرفه‌ای دخترانه در تهران و تبریز دایر است که در اولی درزیگری و طبخ و خانه‌داری و در دومی خیاطی تعلیم میشود. دو آموزشگاه حرفه‌ای پسرانه نیز در تبریز و محلات تأسیس گشته - در تبریز مکانیک و رانندگی و تعمیر اتومبیل و در محلات آهنگری و درودگری می‌آموزند.

هنرستانهایی که در این دسته قرار دارد عبارتست از هنرستان صنعتی تهران با سه شعبه (برق - فلز کاری - درودگری) و هنرستان صنعتی تبریز و اصفهان و مشهد و شیراز که هر کدام دو شعبه (فلز کاری - درودگری) دارد.

نوع چهارم مدرسه‌ای است که دارندگان گواهینامه دوره اول متوسطه را میپذیرد و دوره تحصیلات آن سه سال و موسوم است به هنرستان. هنرستان رنگرزی و هنرستان بانوان (برای خیاطی) و هنرستان هنرپیشگی و شعبه اول آموزشگاه پست و تلگراف در تهران - هنرستان بانوان شیراز (۱) و قسمت متوسطه آموزشگاه فنی آبادان با پنج

(۱) هنرستان بانوان شیراز علاوه بر دوره مذکور دارای دوره دیگری است که در ردیف آموزشگاه‌های حرفه‌ای میباشد.

شعبه (نویسنده‌گی - بازرگانی - مکانیک - برق - نفت) جزو این گروه است. آموزشگاه پزشکیاری تبریز و مشهد و شیراز نیز جزو این دسته میباشد ولی دوره تحصیلات آنها دو سال متوالی بدون تعطیل تابستان و بلاانقطاع است.

دانش سرا های مقدماتی که شرح آنها در صفحات قبل مذکور افتاد از مدارس فنی است.

دانشسرا های کشاورزی که نخستین باب آن در ۱۳۲۶ در ساری تأسیس یافت بتدریج در سالهای بعد در نقاط دیگر چون شیراز و رضائیه و اهواز و کرمانشاه و فریمان و پلشت (ورامین) ایجاد گردید. این مدارس شبانه روزی و مجانی و شرط ورود و مدت تحصیل و مزایای فارغ التحصیلان آنها مانند دانش سرا های مقدماتی است. برنامه آنها که در اردیبهشت ۱۳۲۸ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده شامل دو قسمت نظری و عملی است و اوقات دانش آموزان باید بطور مساوی بین این دو تقسیم شود. مواد نظری شامل گیاه شناسی و زراعت و باغبانی و دامپروری و ماشین آلات کشاورزی و هنرهای روستائی و اقتصاد و آبیاری و زه کشی و فیزیک و شیمی و جانور شناسی و حشره شناسی و بهداشت و روانشناسی و اصول آموزش و پرورش و ریاضی و فارسی و زبان خارجه است. عملیات در پنج قسمت زیر مجری می شود: زراعت - دامپروری - باغبانی - ماشین آلات - جانور شناسی و دفع آفات.

یکی دیگر از مدارس فنی هنرستان موسیقی است که اساسنامه آن در مهر ۱۳۲۱ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده و دارای سه قسمت است. در قسمت اول کسانی که سه سال تحصیلات ابتدائی را کرده و استعداد موسیقی داشته باشند پذیرفته میشوند و تا کلاس ششم ابتدائی علاوه بر فرا گرفتن مواد برنامه دبستان با سرود و نت و ساز آشنا میشوند و همینکه گواهینامه ابتدائی را بدست آوردند میتوانند در امتحان مسابقه ورودی قسمت دوم (متوسطه) شرکت جویند و در صورت توفیق در قسمت مذکور پذیرفته میشوند. این قسمت را سه شعبه است: ساز - آواز - موسیقی علمی. دوره این قسمت معمولاً در چهار سال بر حسب استعداد هنرجو طی میشود. قسمت سوم هنرستان عالی است و فارغ التحصیلان قسمت دوم (متوسطه) را می پذیرد و دوره آن سه سال است.

آموزش عالی

تحصیلات عالی در مدارس علوم دینی و دانشگاه تهران و تبریز
و دانشکده های طب مشهد و اصفهان و شیراز و هنر سرای عالی
و آموزشگاه های عالی بهداری ولایات و مؤسسات عالی نظام چون دانشگاه جنگ و
دانشکده افسری انجام میگردد. مدارس علوم دینی در فصل ۲۳ مورد بحث قرار گرفت
و اینک بتشریح سایر مدارس پرداخته میشود.

نقشه و طرح دانشگاه تهران بدستور دولت در ۱۳۱۰ چنانکه در صفحه ۶۰ گفته
آمد تهیه شد و در ۱۳۱۲ بصورت لایحه قانونی در آمد که در ۸ خرداد ۱۳۱۳ بتصویب مجلس
شورای ملی رسید. بموجب این قانون دانشگاه مرکب از شش دانشکده بود: ادبیات
علوم - پزشکی - حقوق - فنی - معقول و منقول.

در ۱۳۱۹ دانشکده هنرهای زیبا تأسیس و در ۱۳۲۰ ضمیمه دانشگاه گردید و
در ۱۳۲۲ موسوم به هنر کده شد.

در مهر ۱۳۲۳ بر حسب تصویب دولت آموزشگاه عالی دامپزشکی و در اسفند ۱۳۲۴
آموزشگاه عالی کشاورزی که تا آن زمان جزو مؤسسات وزارت کشاورزی بود منضم
بدانشگاه تهران شد. در فروردین ۱۳۲۸ ضمن قانون پرداخت دو دوازهم بودجه
مملکتی آموزشگاههای مذکور بنام دانشکده به شعب دانشگاه افزوده گشت.

دانشسرای عالی که تربیت دبیر را عهده دار است و طبعاً تحت نظر مستقیم وزارت
فرهنگ باید باشد بموجب ماده دوم قانون تأسیس دانشگاه بتصویب وزیر فرهنگ ضمیمه
دانشگاه گردید.

باین ترتیب دانشگاه تهران علاوه بر شش دانشکده اولیه شامل دانشسرای عالی
و دانشکده کشاورزی و دامپزشکی و هنر کده است.

دانشگاه در کارهای داخلی خود استقلال دارد و وزیر فرهنگ بر امور آن نظارت
نمیکند و مسئول دولت و قوه مقننه است. تصویب بودجه دانشگاه و نصب استادان و
رؤسای دانشکدهها و پیشنهاد نصب رئیس دانشگاه بمقام سلطنت از وظایف خاصه او است
دانشگاه دارای سه طبقه معلم است: دبیر - دانشیار - استاد. دبیر در رشته

خود باید لااقل بدرجه لیسانس رسیده باشد و از حیث حقوق و خدمت و بازنشستگی مشمول قانون تربیت معلم است. دانشیار در ماده تخصصی خود باید درجه دکتری داشته باشد و با امتحان مسابقه انتخاب میشود. دانشیار پس از لااقل پنج سال تدریس و ابراز شایستگی به پیشنهاد رئیس دانشکده و تصویب شورای دانشگاه ممکن است با حکم وزیر فرهنگ برتبه استادی ارتقاء حاصل کند. در قانون تأسیس دانشگاه ده پایه برای دانشیار و ده پایه برای استاد و مقررات خدمت و بازنشستگی پیش بینی شده است.

علاوه بر سه طبقه مذکور بموجب قانون اصلاح قانون تأسیس دانشگاه مصوب آبان ماه ۱۳۱۹ دو طبقه کارمند فنی برای دانشکده پزشکی منظور گردیده است: طبقه پزشکان بیمارستانهای منضم بدانسکده طب - طبقه دستیاران. طرز انتخاب و استخدام آنان نیز در قانون مذکور معین شده است.

هر دانشکده را شورائی است که از استادان آن تشکیل می یابد و اموری که در حیطه اختیار شورای دانشگاه است و ذیلا بدان اشاره خواهد شد در قسمت مربوط بهر دانشکده قبلا بتصویب شورای آن خواهد رسید. رئیس دانشکده از میان استادان با جلب نظر شورای آن دانشکده از طرف رئیس دانشگاه بوزیر فرهنگ پیشنهاد و بتصویب و حکم او منصوب میگردد.

شورای دانشگاه مرکب است از رؤسای دانشکده ها و لااقل یک استاد بنمایندگی از طرف استادان هر دانشکده که در تحت ریاست رئیس دانشگاه وظایف زیر را انجام میدهد: تصویب برنامه ها و آئین نامه های دانشکده ها - شرایط ورود دانشجو و اعطای درجه و دانشنامه - تصدیق صلاحیت دانشیاران و ارتقاء آنها بمقام استادی - پیشنهاد رئیس یکی از دانشکده ها بسمت ریاست دانشگاه بوزیر فرهنگ. مدت ریاست رئیس هر دانشکده یا رئیس دانشگاه سه سال است و پس از انقضاء این مدت ممکن است مجدداً انتخاب شوند.

در دانشکده ادبیات و علوم همان رشته های تدریس میشود که در صحنه ۶۹۲ برای دانشسرای عالی ذکر شد. دانشکده حقوق را چهار شعبه است: قضائی - سیاسی - اقتصادی

بازرگانی . مدت تحصیل درسه دانشکده مذکور و همچنین دانشکده کشاورزی برای اخذ لیسانس دست کم سه سال است .

در شعب دندانسازی و داروسازی دانشکده پزشکی و در دانشکده دامپزشکی حداقل دوره تحصیل چهار سال است . پس از اتمام دوره مذکور کسانی که پایان نامه‌ای بنویسند و بتصویب رسانند درجه دکتری در رشته مربوط میگیرند .

دوره دانشکده فنی نیز چهار سال است . در سال اول مواد تحصیلی برای تمام دانشجویان یکی است ولی از سال دوم محصلین وارد یکی از چهار شعبه ذیل میشوند: شیمی - الکترومکانیک - راه و ساختمان - کان . کسانی که فارغ التحصیل شوند عنوان مهندس خواهند داشت .

هنر کده دارای سه شعبه معماری و مجسمه سازی و نقاشی است . دارندگان گواهی نامه متوسطه کامل ریاضی حق ورود بشعبه معماری دارند و دوره تحصیل آن چهار سال است . برای ورود بدو شعبه دیگر گواهینامه دوره اول متوسطه کافی است ولی دوره هر یک از آنها شش سال است .

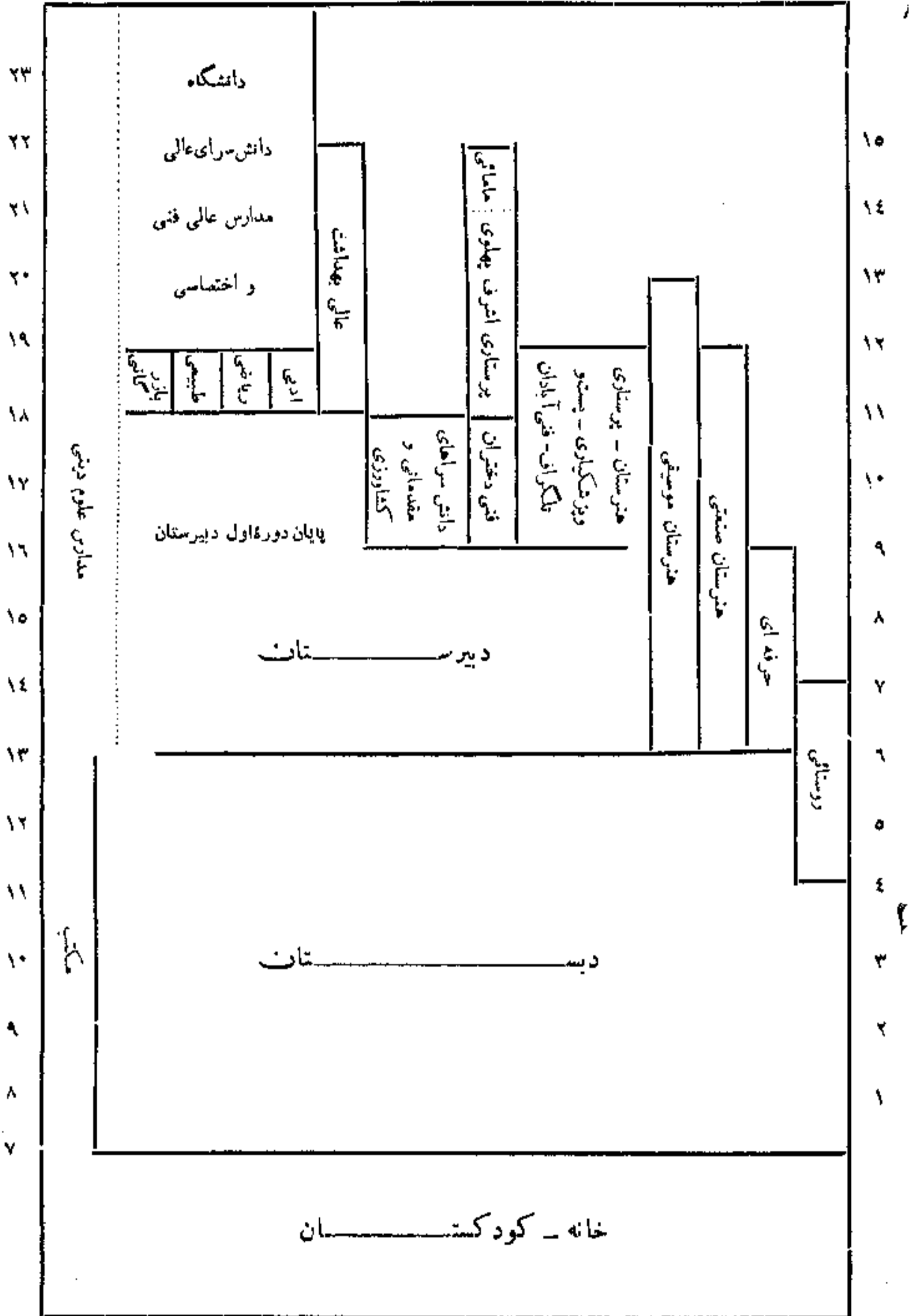
دوره تحصیلات دانشکده پزشکی شش سال است و فارغ التحصیل های آن درجه دکتری میگیرند . از ۱۳۱۶ نیز دوره دکتری زبان و ادبیات فارسی تأسیس شده که لیسانس های زبان و ادبیات فارسی را که دارای استعداد باشند بترتیب معنی میپذیرد و کسانی که لااقل دو سال تحصیل کنند و از عهده امتحان بر آیند و پایان نامه قابل توجهی نیز تهیه و بتصویب رسانند بدرجه دکتری نائل میگردند .

دانشگاه تبریز در آبان ۱۳۲۶ با دانشکده ادبیات و پزشکی توسط نگارنده تأسیس گشت . در ۳ خرداد ۱۳۲۸ نیز قانونی برای تأسیس دانشگاه در مشهد و اصفهان و شیراز بتصویب رسید و بموجب آن مقرر گردید که شرایط اساسی دانشگاه های ولایات از لحاظ اداری و مالی و تعلیماتی و استخدامی طبق قانون تأسیس دانشگاه تهران باشد و وزارت فرهنگ تأسیس دانشکده پزشکی و کشاورزی را در تمام استانهای مذکور مقدم بدارد . اکنون در مشهد و اصفهان و شیراز مؤسسه های بنام دانشکده طب موجود است .

دانشکده افسری و هوایی هر دو شبانه روزی و تابع وزارت دفاع ملی است. شرط ورود با آنها داشتن گواهی نامه متوسطه کامل است. دوره دانشکده افسری سه سال و رشته های تخصصی آن عبارتست از پیاده - سواره - توپخانه - مهندسی استحکامات - مهندسی مخابرات - امور مالی. کسانی که فارغ التحصیل شوند بدرجه ستوان دومی در ارتش مفتخر میگردند.

علاوه بر دانشگاهها و دانشکده های مذکور چند آموزشگاه عالی نیز در تهران و ولایات موجود است. آموزشگاه عالی مامائی و آموزشگاه پرستاری اشرف پهلوی تحت نظر دانشکده پزشکی تهران است. شرط ورود بمدرسه پرستاری داشتن گواهینامه پنجساله متوسطه داختران (دوره دوم متوسطه فنی) و دوره آن سه سال است. آموزشگاه مذکور شبانه روزی و مجانی است و فارغ التحصیلان آن در بیمارستانهای دولتی مطابق قانون استخدام پزشکان مصوب مرداد ۱۳۱۸ با پایه پزشکی دومی بخدمت مشغول میشوند و چنانچه رئیس آموزشگاه آنها را شایسته و مستعد بداند وارد آموزشگاه عالی مامائی شده و با یکسال تحصیل باخذ دانشنامه مامائی نائل میگردند.

آموزشگاه عالی بهداشت برای تهیه پزشکان درجه دوم بمنظور اشتغال بامور پزشکی ساده در دهستانها و مبارزه با بیماریهای همه گیر طبق اساسنامه ای که در تیر ۱۳۱۹ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده در سال ۱۳۱۹ در مشهد تأسیس گردید سپس در ۱۳۲۵ نظیر آن در اصفهان و شیراز بوجود آمد. شرط ورود با آنها بموجب اساسنامه مذکور داشتن گواهینامه دوره اول متوسطه بود. دوره تحصیلات آنها چهار سال است. فارغ التحصیلان آنها با سمت بهدار در شهرهای کوچک و قصبات و دهات با پایه پزشکی دومی مطابق قانون استخدام پزشکان بخدمت گمارده میشوند و پس از هشت سال می توانند بسال چهارم دانشکده پزشکی وارد و با اتمام دوره تحصیلات آن بدرجه دکتری در طب نائل گردند. پس از وضع قانون تأسیس دانشگاه در ولایات در ۱۳۲۸، بتصور اینکه سطح تحصیلات بالا خواهد رفت شرط ورود با آموزشگاه عالی بهداشت را داشتن گواهی نامه پنج ساله متوسطه قرار دادند و از این جهت عدم تعادلی بوجود آمده و غرضی که از تأسیس

سازمان مدارس ایران

آمندارس در نظر بوده نقض گردیده است .

هنر سرای عالی که جنب هنرستان صنعتی تهران است در سه شعبه ماشین سازی - برق - شیمی مهندس تربیت میکند . شرط ورود بشعبه ماشین سازی و برق داشتن گواهی نامه سال ششم ریاضی و شرط ورود بشعبه شیمی گواهی نامه سال ششم طبیعی است . دوره تحصیل در هر شعبه سه سال است .

آموزشگاه اختصاصی وزارت پست و تلگراف بموجب قانون دیماه ۱۳۱۸ تأسیس شده و دارای سه قسمت است . در قسمت اول با گواهی نامه دوره اول متوسطه وارد میشوند و دوره آن دو سال است و فارغ التحصیلان با پایه دو اداری بخدمت پذیرفته میشوند . تحصیلات در قسمت دوم مربوط به مکانیک و برق است و دارندگان گواهینامه سال ششم ریاضی در آن پذیرفته میشوند و پس از دو سال با پایه سه اداری بخدمات فنی تلگراف و تلفون بیسیم و پخش صدا منصوب میگرددند . در قسمت سوم فارغ التحصیلان دانشکده فنی یا هنر سرای عالی بمدت یکسال معلومات اختصاصی پست و تلگراف را فرا گرفته در صورت توفیق در امتحانات با پایه چهار اداری بخدمات فنی آن وزارت مشغول میشوند .

آموزشگاه عالی نفت آبادان شبانه روزی است و اساسنامه آن در مهر ۱۳۱۹ بتصویب شورای عالی فرهنگ رسیده است . بموجب این اساسنامه شرط ورود داشتن گواهینامه سال ششم ریاضی و دوره تحصیلات آن چهار سال است که به دو دوره دو ساله تقسیم میشود . کسانی که دوره اول را با ابراز استعداد پایان رسانند میتوانند وارد دوره دوم شوند . دوره دوم را دو شعبه تخصصی است : شیمی نفت - ماشینهای نفت . دانشنامه دوره اول عالی ، و دوره دوم معادل با لیسانس فنی است و دارندگان هر یک بموجب مقرراتی که بتصویب دولت رسیده در مؤسسات نفت مشغول خدمت میشوند .

از زمانی که مدارس جدید تأسیس گشت آنها که مشاق یا معلم تربیت بدنی ورزش داشتند مشق نظامی و ورزش سوئدی آموختند . در

۱۳۰۶ قانونی راجع باجباری بودن ورزش در مدارس بتصویب رسید ولی بواسطه نداشتن معلم و وسایل و ساختمان بلا اجرا ماند . اقدام مهم از ۱۳۱۲ آغاز شد که انجمن تربیت

بدنی بابتکار آقایان ابراهیم حکیمی (حکیم الملك) و حسین علاء (مدیر کل بانک ملی در آن تاریخ) و نگارنده تأسیس گشت . عده اعضای انجمن بعداً تکمیل شد و در فروردین ۱۳۱۳ اساسنامه آن مثبت رسید و شخصیت حقوقی پیدا کرد .

انجمن مذکور تحت ریاست فائده شاهنشاه و ظایف خود را انجام میدهد . دبیرخانه انجمن همان اداره تربیت بدنی وزارت فرهنگ است .

وجوهی که از عوارض شهرداریها و کمک دولت بانجمن می رسد صرف ترویج ورزش جدید در مدارس - تشویق باشگاه های ورزشی و زورخانه ها - تهیه و ترتیب مسابقه بین آموزشگاهها - فراهم ساختن مسابقه های قهرمانی کشور است که سالی دوبار تشکیل میشود ، یکبار در چهارم آبان (میلاد همایونی) در تهران و یکبار بهنگام نوروز در یکی از شهرهای مهم .

اکنون در عده ای از شهرها زمین ورزش موجود است و ورزشگاه بطرز جدید در تهران و تبریز و شیراز و اهواز ایجاد گردیده است . اقسام ورزش چون فوتبال و والی بال و بسکت بال در مدارس تهران و اغلب مدارس شهرستانها معمول است . دروزنه برداری و پرش و صفحه پرانی و دو میدانی و کشتی پیمشرفت حاصل شده و ایران توانسته است برای نخستین بار در تابستان ۱۳۲۷ در المپیاد لندن شرکت جوید و در مرداد ۱۳۲۸ در مسابقه وزنه برداری قهرمان ایرانی حد اعلا ی وزنه برداری جهان را شکسته است . در المپیاد تیرماه ۱۳۳۱ که در هلسینکی پایتخت هلاند انجام گرفت بین هفتادویک کشور که شرکت کرده بودند و در انواع ورزشها مسابقه دادند ایران مقام هیجدهم را حائز گردید .

برای تهیه معلم ورزش دانشسرای تربیت بدنی برای پسران و برای دختران در تهران تأسیس شده که دوره آن دو سال و فارغ التحصیلان آن با پایه آموزگاری بمعلمی مدارس منصوب میشوند .

آمار آموزشگاهها برای اطلاع از شماره مدارس و شاگردان و معلمین آنها جدول ذیل که حاوی آمار رسمی فرهنگ مملکت در خردادماه ۱۳۳۱ است و از طرف وزارت فرهنگ تهیه شده با آخر کتاب افزوده میشود .

آمار مدارس ایران در خرداد ماه ۱۳۳۹

نوع مدرسه	شماره هر نوع	شماره شاگرد			شماره معلم		
		دختر	پسر	جمع	زن	مرد	جمع
کودکستان	۷۳	۲'۴۲۲	۳'۵۱۱	۵'۹۳۳	۱۲۸	۱۸	۱۴۶
مکتب دبستان	۶۱۱	۵'۰۶۸	۱۲'۴۰۰	۱۷'۴۶۸	۲۲۷	۴۹۴	۷۲۱
دولتی	۵'۱۵۵	۱۵۳'۸۰۱	۴۴۷'۶۴۶	۶۰۱'۴۴۵	۷'۸۰۴	۱۴'۴۰۰	۲۲'۲۰۴
ملی	۲۴۵	۱۵'۱۲۸	۳۳'۷۸۲	۴۸'۹۱۰	۷۳۸	۹۶۹	۱'۷۰۷
جمع دبستان دبیرستان	۵'۲۰۰	۶۸'۹۲۹	۴۸۱'۴۲۶	۵۵۰'۳۵۵	۸'۵۴۲	۱۵'۳۶۹	۲۳'۹۱۱
دولتی	۳۳۸	۱۲'۳۱۴	۵۳'۰۶۶	۶۵'۳۸۰	۶۴۸	۹۷۱	۳'۸۳۷
ملی	۷۳	۴'۸۲۶	۱۱'۸۹۱	۱۶'۷۱۷	۱۱۴	۴۹۵	۶۰۹
جمع دبیرستان	۴۱۱	۱۷'۱۴۰	۶۴'۹۵۷	۸۲'۰۹۷	۷۶۲	۳'۶۸۴	۴'۴۴۶
دانشسرای مقدماتی	۲۱	۱۱۲	۱'۲۲۱	۱'۳۳۳	۲۴	۱۳۹	۱۶۳
دانشسرای کشاورزی	۵	—	۳۴۷	۳۴۷	—	۲۳	۲۳
مدارس فنی	۴۷	۲۹۷	۲'۲۲۱	۲'۵۰۸	۳۱	۳۳۰	۳۶۱
مدارس علوم دینی	۲۱۰	—	۸'۷۶۱	۸'۷۶۱	—	۴۸۳	۴۸۳
مدارس عالی (۱)	۸	۶۰۱	۶'۱۷۳	۶'۷۷۴	—	—	۴۸۱
کلاس سالنندان	۱۰۲۷	—	۳۳'۰۴۰	۳۳'۰۴۰	—	۱۰۲۷	۱۰۲۷

(۱) دانشگاه تبریز و دانشکده افسری و آموزشگاه عالی شهرتانی و پست و تلگراف در این صورت منظور

نگریده است .

فهرست اصطلاحات فرهنگی

که از زبانهای اروپائی در این کتاب آمده و معادلهایی برای آنها بکار رفته است

Accredited schools	آموزشگاههای معتبر
Anglican	پیروان مذهب رسمی انگلیس
Animisme	اعتقاد بهمزاد
Aspirant	پژوهان (دارنده دانشنامه ردیف لیسانس در روسیه)
Assimilation	فراگیری
Association of schools	اتحادیه مدارس
Aufbauschule	دبیرستان پرورنده
Candidat	داوطلب (دارنده دانشنامه فوق لیسانس در روسیه)
Chapel	نمازخانه (مدرسه)
Classique	باستانی
Convictus	آموزشگاه شبانروزی (یسوعیها)
Deutsche Oberschule	دبیرستان آلمانی
Ecole enfantine	آموزشگاه بچگان
Ecole maternelle	آموزشگاه مادرانه
Ecole unique } Einheitsschule }	دستگاه همگانی
Elective (course)	برنامه انتخابی
Equalization	اصل تعدیل
Essai	تحقیق
Formal Discipline	ورزش ذهنی
Formal steps (of instruction)	مراحل منطقی
Graduate	فرهنگته
Grundschule	آموزشگاه پایه
Humanisme	فرهنگ پژوهی
Induction	استقراء
Idéalisme	اصالت تصور
Indoctrination	القاء عقیده

Life adjustment education	سازگار کردن تربیت بازندگان
Logique formelle	منطق صوری
Matérialisme dialectique	مسلک مادیت استدلالی
Méthodologie	منطق علمی
Mittelschule	آموزشگاه میانه
Monaatère	خانقاه
Naturalisme	طبیعت دوستی
Nieponaya Srednaya Shkola	دبیرستان غیر کامل (در روسیه)
Nursery school	آموزشگاه نونهالان
Organum	ارغنون
Philanthropinum	مدرسه مردم دوستی
Pragmatisme	اصالت عمل
Preparatory school	مدرسه آمادگاه
Public school	آموزشگاه همگانی
Puritanisme	جنبش پیراستن کلیسا
Réalisme	حقیقت جوئی
Ritteracademie	دبیرستان اشراف
Reformschule	مدرسه اصلاح شده
Scholasticisme	روش اهل مدرسه
Srednaya shkola	دبیرستان کامل (در روسیه)
Stoicisme	مکتب رواقیان
Studium generale	مدرس همگانی
Test	آزمون
Totem	شعار قبیله
Understanding	خرد
Vocational education	تربیت حرفه ای
Volksschule	آموزشگاه توده (در آلمان)
Vorschule	آموزشگاه مقدماتی (در آلمان)

ماخذ کتاب

بفارسی و عربی

۱ - تاریخ طبع بسال خورشیدی است مگر در جامی که قید شود قمری است

۲ - کتابی که محل طبع آن ذکر نشده در تهران چاپ رسیده است

آدمیت ، فریدون	امیر کبیر - ۱۳۲۳
آرنولدو ۱۲ نفر	میراث اسلام - ترجمه مصطفی علم - ۱۳۲۵
ابن بزاز (توکل‌ی اردبیلی) صفوة الصفا - بمبئی - ۱۳۲۹ قمری	
ابن خلدون	مقدمه - چاپ ابراهیم حلیم - مصر
ابن سینا	قانون - ۱۲۹۶ قمری
	شفا - بخط صابری اصفهانی مورخ ۸۷۱ قمری - کتابخانه مجلس
	دانشنامه علامی باهتنام احمد خراسانی - ۱۳۱۵
	تدایر المنازل - بغداد ۱۹۲۹ - ترجمه آن بفارسی بقلم محمد
	نجمی زنجانی - ۱۳۱۹
ابن ندیم	فهرست - مصر - ۱۳۴۸ قمری
ابن یمن	دیوان - چاپ سعید نفیسی - ۱۳۱۸
ابوالمعالی نصرالله	کليله و دمنه - باهتنام عبدالعظیم قریب - ۱۳۲۰
ابوطالب زنجانی	کیمیای سعادت - ترجمه تهذیب الاخلاق مسکویه - ۱۳۲۰ قمری
احمد بن حسین	تاریخ بزد - بزد - ۱۳۱۷
اسپنسر ، هربرت	پرورش جان وتن - ترجمه رضاقلی هدایت - ۱۳۱۷
اسفندیاری ، حسن	سعدی نامه - ۱۳۱۷
و دیگران	
اعتماد السلطنه	خیرات حسان - ۳ جلد ۷-۴ - ۱۳۰۴ قمری
اقبال ، عباس	تاریخ مفصل ایران - ۱۳۱۲
	شرح حال ابن مقفع - برلن - ۱۳۰۵
	خاندان نوبختی - ۱۳۱۱
	خدمات ایران بتمدن عالم - ۱۳۱۸
الدر ، جان	تاریخ اصلاحات کلیسا - ۱۳۲۶

- امین ، دکتر احمد
فجر الاسلام - ضحی الاسلام - ترجمه عباس خلیلی تحت عنوان پرتو
اسلام - ۲ جلد - ۱۶-۱۳۱۵
- اوحدی
جام جم - چاپ وحید دستگردی - ۱۳۰۷
- ایرانی ، دینشاه
اخلاق ایران باستان - بمبئی
- براون ، ادوارد
تاریخ ادبی ایران - جلد سوم - ترجمه علی اصغر حکمت - ۱۳۲۷
- بهیری ، حسین
تاریخ ادبی ایران - جلد چهارم - ترجمه رشید یاسمی - ۱۳۱۶
- بهار ، محمد تقی
راهنمای تخت جمشید - ۱۳۲۵
- خطابه در باب مانی - انتشارات دانشکده معقول و منقول -
شماره ۳ - ۱۳۱۵
- بهزاد ، طاهرزاده
تاریخ سیستان - باهتمام بهار - ۱۳۱۴
- بهنام ، عیسی
سرآمدان هنر - برلن - ۱۹۲۳
- بیانی ، دکتر خانبا با
صنایع و تمدن مردم فلات ایران پیش از تاریخ - ۱۳۲۰
- بیژن ، اسدالله
سیاست ناپلئون در ایران - ۱۳۱۸
- بیهقی ، ابوالفضل
سیر تمدن و تربیت در ایران باستان - ۱۳۱۶
- پور داود
تاریخ بیهقی - باهتمام دکتر غنی ود کتر فیاض - ۱۳۲۴
- گاتها - بمبئی - ۱۳۰۵
- پیرنیا ، حسن
یشتها - ۲ جلد - بمبئی ۸-۱۳۰۷
- خرده اوستا - بمبئی ۱۳۱۰
- تقی زاده ، حسن
یسنا - بمبئی - ۱۳۱۲
- جامی
هرمزدنامه - ۱۳۳۱
- ایران قدیم - ۱۳۰۸
- ایران باستان - ۳ جلد - ۱۳-۱۳۱۱
- گاه شماری در ایران قدیم - ۱۳۱۶
- نفعات الانس - لکهنو - ۱۹۱۵
- بهارستان - باهتمام محیط طباطبائی - ۱۳۱۱
- جوینی ، عظاملك
تاریخ جهانگشا - چاپ محمد قزوینی ۲ جلد - لیدن - ۱۹۱۶-۱۹۱۱
- حکمت ، علی اصغر
از سعدی تا جامی (ترجمه جلد سوم تاریخ ادبی ایران - براون) ۱۳۲۷
- جامی (احوال و آثار و قطعات منتخب) ۱۳۲۰
- حافظ
دیوان - چاپ محمد قزوینی ود کتر غنی - ۱۳۲۰
- خواندمیر
دستورالوزراء - چاپ نفیسی - ۱۳۱۷
- داریوش ، علی اکبر
نپشته های پارسی کهنه - چاپخانه دانشگاه اکسفر د

- تعلیم و تربیت در فرانسه - ۱۳۲۸
- تربیت معلم در فرانسه و انگلیس و ایران - ۱۳۲۹
- اخلاق جلالی - لاهور - ۱۹۲۳
- تاریخ معاصر - ۱۳۲۸
- دستور پهلوی - بهیشتی - ۱۹۳۴
- مدرسه و شاگرد - ترجمه مشفق همدانی - ۱۳۲۶
- مدرسه و اجتماع - « « « - ۱۳۲۷
- آموزشگاههای فردا - ترجمه آریان پور - ۱۳۲۸
- جامع التواریخ (فقط مقدمه و تاریخ هلاکو) - چاپ سیدجلال الدین
تهرانی - ۱۳۱۲
- تاریخ ایران - ۱۳۲۲
- خط و تحول آن در شرق باستان - شیراز - ۱۳۲۹
- بوستان - باهتنام محمدعلی فروغی - ۱۳۱۶
- گلستان - باهتنام محمدعلی فروغی - ۱۳۱۹
- مواعظ - باهتنام محمدعلی فروغی - ۱۳۲۰
- حدیقه - چاپ مدرس رضوی - ۱۳۲۹
- گلشن راز - شرح ابراهیم سبزواری - ۱۳۰۳ قمری
- تاریخ علم کلام - ترجمه فخرداعی - ۱۳۲۸
- تاریخ ادبیات ایران - ۱۳۲۱
- مجالس المؤمنین - ۱۲۶۸ قمری
- روابط ادبی ایران و هند - ۱۳۱۶
- منیة المرید - ۱۳۲۸
- تاریخ عمومی قرون وسطی - ۳ جلد - ۱۳۱۱-۱۵
- دانشهای یونانی در شاهنشاهی ساسانی - ۱۳۳۰
- جشن نامه ابن سینا - ۱۳۳۱
- طوسی، خواجه نصیرالدین اخلاق ناصری - باهتنام جلال همایی - ۱۳۲۰
- اساس الاقتباس - باهتنام مدرس رضوی - ۱۳۲۶
- تاریخ کشورهای متحده امریکا - ۱۳۳۰
- تذکره الاولیاء - ۲ جلد - لندن ۷-۱۹۰۵
- لباب الالباب - ۲ جلد - چاپ براون - لندن ۶-۱۹۰۳
- کیمیای سعادت - بهیشتی - ۱۳۲۱ قمری
- دهقان ، علی
- دوانی ، جلال الدین
- دولت آبادی ، یحیی
- دین محمد
- دیوئی ، جان
- رشیدالدین فضل الله
- رشید یاسمی
- سامی ، علی
- سعدی
- سنائی
- شبستری ، محمود
- شبلی نعمانی
- شفق ، دکتر رضا زاده
- شوشتری ، نورالله
- شهابی ، علی اکبر
- شهید ثانی
- شیبانی ، عبدالعسین
- صفا ، دکتر ذبیح الله
- طوسی ، خواجه نصیرالدین
- عامری ، سلطان محمد
- عطارد ، فریدالدین
- عوفی ، محمد
- غزالی ، امام محمد

- ایها الولد - چاپ یونسکو - بیروت - ۱۹۵۱
- نصیحة الملوك باهتمام جلال همای - ۱۳۱۷
- ابن سینا - ۱۳۱۵ غنی ، دکتر قاسم
- تاریخ تصوف در اسلام - ۱۳۲۲
- فخرالدین اسعد گرگانی و بس ورامین - چاپ مینوی - ۱۳۱۴
- شاهنامه - خلاصه محمدعلی فروغی - ۱۳۱۳ فردوسی
- سرخن و سخنوران - ۲ جلد - ۱۲-۱۳۰۸ فروزانفر ، بدیع الزمان
- شرح حال مولوی - ۱۳۲۵
- خلاصه مثنوی (دو دفتر) - ۱۳۲۱
- سیر حکمت در اروپا - ۳ جلد ۱۹-۱۳۱۰ فروغی ، محمدعلی
- روش آموزش و پرورش در چند کشور - ۱۳۲۰ فریار ، عبدالله
- تاریخ نادرشاه افشار - ترجمه ناصر الملک (ابوالقاسم قراقرز لو) فریزر ، جیمس
- ۱۳۲۱ قمری
- سفرنامه ، ترجمه نور صادقی - ۱۳۲۶ فلاندن
- هشت مقاله تاریخی و ادبی - ۱۳۳۰ فلسفی ، نصرالله
- دیوان - بمبئی - ۱۲۷۷ قمری قاآنی
- اخبار برامکه - ۱۳۱۲ قریب ، عبدالعظیم
- سخنان شیوا - ۱۳۱۷
- کتاب النقص - باهتمام محدث - ۱۳۳۱ قزوینی ، عبدالجلیل
- بیست مقاله - ۱۳۱۳ قزوینی ، محمد
- دره التاج - باهتمام محمد مشکوة - ۱۳۲۰ قطب الدین شیرازی
- فهرست تألیفات ابن سینا - قاهره - ۱۹۵۲ قنواتی ، جرج
- قابوسنامه - ۱۳۲۰ کاوس ابن سکندر
- ایران در زمان ساسانیان - ترجمه رشید یاسمی - ۱۳۱۷ کریستن سن
- تاریخ مشروطه ایران - ۱۳۱۹ کسروی ، احمد
- تمدن اسلام - ترجمه فخر داعی - ۱۳۱۳ لوبون ، گوستاو
- مقام ایران در تاریخ اسلام - ترجمه رشید یاسمی - ۱۳۲۱ مار گولیوٹ
- تاریخ خرم - ترجمه غلامحسین زیر کزاده - ۱۳۰۹ ماله ، آلبر
- تاریخ ملل مشرق و یونان - ترجمه عبدالحسین هزیر - ۱۳۰۹
- تاریخ قرون جدید - ترجمه فخرالدین شادمان - ۱۳۱۲

- مجلسی ، محمد باقر حلیة المتقین - ۱۳۱۳ قمری
بحار الانوار مخصوصاً جلد ۲۵ - ۱۳۱۵ قمری
عین الحیوة - ۱۳۳۱
- محمد بن منور اسرار التوحید - چاپ بهمنیار - ۱۳۱۳
محمد بن صادق نجوم السماء - لکهنو - ۱۳۰۳ قمری
- محمد بن سلیمان تنکابنی قصص العلماء - ۱۳۱۳ قمری
محمدی ، محمد فرهنگ ایرانى و تأثیر آن در تمدن اسلام و عرب - ۱۳۲۳
مسکویه ، ابوعلی تهذیب الاخلاق - ۱۳۱۴ قمری
مصطفوی ، سید محمد تقی آثار تخت جمشید - ۱۳۳۰
ترجمة الواح گلی تخت جمشید - ۱۳۲۹
همگتانه - ۱۳۳۲
- معین ، دکتر محمد مزدینا و تأثیر آن در ادبیات فارسی - ۱۳۲۶
ملك آرا ، عباس میرزا شرح حال - باهتمام عبدالعسین نوائی - ۱۳۲۵
موقر ، مجید مجله مهر - ۱۳۱۲ - ۱۷
مولوی ، جلال الدین مشنوی معنوی - بمبئی - ۱۳۱۸ قمری
مونتسکیو روح القوانین - ترجمه علی اکبر مهتدی - ۱۳۲۲
مینوی نامه تنسر به گشنسب (ترجمة ابن اسفندیار) - ۱۳۱۱
ناظم الاسلام کرمانی تاریخ بیداری ایرانیان - ۱۳۲۸ قمری
نجم آبادی ، دکتر محمود محمد ز کربای رازی - ۱۳۱۸
نراقی ، ملا احمد معراج السعاده - ۱۳۰۶ قمری
نراقی ، ملا مهدی جامع السعادات - نجف - ۱۳۶۸ قمری
نرشنخی ، محمد تاریخ بخارا - پاریس - ۱۸۹۲
نظام الملك سیاست نامه - ۱۳۲۰
نظامی عروضی چهار مقاله - ۱۳۱۳
واعظ کاشفی ، حسین اخلاق محسنی - ۱۳۲۹ قمری
وزارت فرهنگ سالنامه های وزارت فرهنگ از ۱۲۹۷ تا ۱۳۲۷ - آئین نامه ها و بر نامه های
مدارس از ۱۳۲۸ تا ۱۳۳۲
مجله آموزش و پرورش از ۱۲۹۷ تا ۱۳۳۲
هزاره فردوسی - ۱۳۲۰
تاریخ صنایع ایران - ترجمه فریار - ۱۳۱۷
هرتسفلد سند بنای تخت جمشید - رساله شماره ۶ انجمن آثار ملی - ۱۳۱۲
هرن ، پل تاریخ مختصر ایران - ترجمه دکتر شفق - ۱۳۱۴